

и. 55161 / 2 пр.

Популярно-Наукова Бібліотека „Праці“.

Ч. 1.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

~~11.028.~~

~~Бібліотека
Української Громади
в Біл.~~

Юліян Борхардт.

ВВЕДЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІЮ.

15

Переклав з німецького

К. НЕМОВА.

~~Der Verein zur Befreiung
Deutschlands
der Ukraine~~

1917.

Накладом видавництва „Праці“.

330

ЛНБ ім. В. Стефаника

00320155 (G)

ЛВІВЬСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 4- 55162

Від видавництва.

Приступаючи до видавання „Популярно-наукової бібліотеки“ хочемо усправедливити нашу постанову потребою відповідної популярної літератури научного характеру, браку якої відчуває дуже загаль українського працюючого люду; особливо відчуває сей брак агітатор. Щоби отже хоч частки усунути сей брак, поставило собі видавництво за завдання випустити ряд брошур з обсягу суспільних питань.

Читачів, котрі хотіли би ближше познакомити ся з напрямком нашого видавництва, відсилаємо до „Робітничого Прапора“.

Випускаючи в світ перше число нашої бібліотеки числимо на прихильність і поміч зі сторони читачів.

Вступна замітка.

Переклад сеї брошури, як каже її автор в своїм переднім слові, має послужити українському читачеві, який захоче ближше познакомити ся з національною економією, для красшого перегляду нелегкого матеріялу. Всї найважнїйші засади сеї науки, що обговорені широко в обємистих наукових трудах, знайде читач коротко розказано на кількох сторінках. Щоби однак брошурка мала хосен і для всякого пересїчного читача, вважали ми потрібним додати до деяких дуже стисло сказаних і для того також трудно зрозумілих виводів ширші пояснення. Сї пояснення знайде читач при кінці брошури.

Однак ще завважимо, що пояснення не можуть бути цілковито вичерпуючими, тому що тоді видавці минали би ся з ціллю для якої вони видають сю брошурку.

Видавці.

---

1. розділ:

Вартість і праця.

Національна економія (по українськи: наука про господарку) є се наука про господарські відносини ¹⁾ людей.

Господарські відносини се ті особисті стосунки, в які люди входять поміж собою в тій цілі, щоби набути собі житеві средства. (Житеві средства в найширшім значінню слова се: корм, одїж, мешканє і т. д.).

Чоловік набуває собі все, що потребує, купном.

Купець дає продавцеві гроші і за то дістає товар.

В наслідок того все богацтво нинішної суспільности складаєть ся з гроша і товару.

Але гроші є лише заступником ²⁾ товару; вони мають призначенне приготовляти місце товару.

В дійсности-ж богацтво складаєть ся лише з товарів.

Товар се предмет ужитку, який є витворений людською працею і виставлений на продаж.

Всякий товар має ціну.

Ціна є се сума грошей, яку треба заплатити за товар.

Гроші служать як посередник при купні. (Вони служать як „вмінне средство“) ³⁾.

Крім сего своєю ціною визначуть вони вартість товарів.

Обидві функції не є природними прикметами металів. Гроші не конче мусять бути з металю.

Але щоби предмет міг служити як вимінне средство, мусить він сам мати вартість, т. зн. мусить бути товаром. Лише товар може бути грошем.²⁾

Між всіма товарами вибрали люди благородні металі, бо вони перше є цінні, так що вже мала їх скількість представляє велику вартість; друге вони тревалі, так що зживають ся поволійше як всі інші товари і тому тратять також поволійше свою вартість; третє—вони дають ся розложити на довільно малу скількість і скласти ся знов на довільно велику скількість, так що ними можна представити вартість всякої любої величини.

Вартість се не є то саме, що ціна.

Вартість одного товару се є скількість інших товарів, за які ми його звичайно вимінюємо.

Вартість се є відношенне товарів при виміні³⁾.

Також де й не вимінують, говорять про вартість предметів. Але тоді слово має інший змісл як при виміні.

Воно означає тоді хосенність предмету.

Вартість в сїм зміслі називаємо **вартостію** ужитку, вартість при продажи називаємо **вимінною вартостію**³⁾.

Вимінна вартість се є скількість, яку подаємо все числом; вартість ужитку се є якість, якої числом ніколи не можна подати.

Предметів, котрі не мають жадної вартости ужитку, не купуєть ся і тому вони також не можуть мати вимінної вартости. Без вартости ужитку нема вимінної вартости.

Противно предмет, який не має вимінної вартости, може мати вартість ужитку⁴⁾.

Вартість ужитку якогось предмету походить від праці, яка його витворила, а іменно від роду тої праці залежить вартість ужитку⁵⁾.

В кождім товарі є вартість ужитку иншого роду; товари відріжняють ся власне своїми ріжними вартостями ужитку.

Противно вимінна вартість є однакова у всіх товарах; є одна лише сорта вимінної вартости у ріжних скількостях⁶⁾.

Питання—відки походить вимінна вартість якогось товару—є питанням про скількість інших товарів, які дістасться у виміні за той товар.

Звичайна відповідь на то звучить: її назначує подача і попит.

Однак вони пояснюють що найвисше хитання ціни, але не пояснюють середньої такси, около котрої хитається ціна товару.

Так само не пояснюють вони границь найвисшого зросту і найнижшого спаду ціни. Противно, ціна не виходить поза одну певну найвисшу і найнижшу границю, бо иначе не досягнеться відповідної противартости ⁷⁾.

Отже ані подача ані попит не визначають вартости, лише наоборот: вартість назначує границі, між котрими подача і попит можуть впливати на ціну.

Вартість є щось однородного, що криється у всіх товарах.

У всіх товарах є лише щось одно однородне, іменно людська праця.

Отже вартість не є нічого иншого як людська праця.

Оскільки праці треба для виробу якогось товару, остільки має вона вартости.

Противники сеї науки твердять: також корисність, себ то вартість ужитку, є спільна у всіх товарах.

Це правда; всі товари мають вартість ужитку, однак не однакою, лише ріжну вартість ужитку.

Не в усіх товарах є отже вартість ужитку щось однакового.

Крім того сама вартість ужитку не є нічим иншим як працею, але зате є вона певним родом праці ³⁾ Зі всіми своїми особливостями, які відріжняють її від всякого иншого роду праці (конкретна праця).

Противно вартість є працею, поминувши її відріжняючі особливости; вона є безріжничково людська праця (абстрактна праця).

Вартість є праця. Її якість є вартість ужитку, її скількість є вимінна вартість.

Всяка вартість є працею. Але не всяка праця є вартістю.⁸⁾

Де нема виміни (т. зн. де не продукується товарів), має скількість праці, яка є потрібна до витворення якогось корисного добра, лише особисте (індивідуальне) значіння для її властителя.

Ся праця не стає в відносини до праці інших людей. Се наступає аж при виміні. Аж тоді одержує скількість (квантум) праці суспільне (соціяльне) значіння.

Однак лише така праця стає в соціяльні відносини, якої суспільність потребує.

Праця, яка не для суспільности, лише для поодиноких осіб є потрібна і яка тому не стає в відносини до іншої праці, не є вартістю.

Лише „суспільно-потрібна“ праця є вартістю.

Твердженю, що вартість є людською працею, здається, противить ся той факт, що є предмети, які мають вартість, хоч для них не ужито праці; н. пр. ґрунт і земля.

Але се противорічє є лише позірне. Закон вартости твердить тільки, що всяка вартість повстає з людської праці, але ніколи, що вимінна вартість (ціна), яку платить ся за товар, мусить прямо зродити ся при продукції сего товару.

Є способи і дороги, щоби вартість відти, де вона була створена, забрати і перенести на инше місце.

---

2. розділ.

Зарібна праця і капітал.

Наколи вартість є працею, то звідки се походить, що вартість, яку хтось має, не відповідає нормі праці, яку він виконує.

Се питання має то саме значінне, що й питання: відки походить зиск?

При виміні товарів, себто в торгівлі, переходить вартість від одної особи до другої.

Відси то походить загально поширений погляд, що зиск повстає в торгівлі.

Коли ж вимінюють ся рівновартні товари (еквіваленти), то ніхто більше не дістає, як віддає; отже не повстає ніякий зиск.

Зиск може повстати лише в торгівлі, коли хтось когось обманить, продаючи йому товар понад його вартість.

Але коли всі товари будуть постійно продавати ся понад свою вартість, то ніхто не буде мати з того хісна, бо одержані гроші видасть кожний знову на нові закупна, причім він стратить точно остільки, оскільки він зискав при продажи.

Се не є загально поширений погляд. Радше думає загал що послідний покупець, то є консумент (споживач) платить зиск.

Після сего загально поширеного погляду є зиск нічим иншим, як підвищеннем ціни понад дійсну вартість товару.

Тому що кожний товар від хвилі свого витвору аж до часу, нім він прийде в ужиток, мандрує через великий ряд посередних осіб, муєли би вкінці страшно високо піднести ся ціни.

Чи ж можуть то консументи платити?

Є троякі консументи:

1. такі, які є самі продавцями і свій дохід мають з зиску;

2. такі, які непрацюючи мають дохід з рент, з відсотків *), дивіденд і т. д. (рентники);

3. такі, яких дохід складаєть ся з заплати їх праці (робітники).

Продавці не входять в рахубу, бо їх дохід, себто зиск, є власне то, чого походжене треба пояснити.

Рентники (капіталісти) одержують свій дохід від продавців; сей дохід є частиною зиску і не пояснює його походження.

---

*) Фальшиво вживаєть ся терміну «процент» замість терміну «відсотки».

Робітники одержують менше, як виносить вартість товарів, і тому не можуть платити більше над сю вартість.

Виправді й в торговлі виконується потрібну працю.

Але також й вона не пояснює зиску, бо зиск цілковито незалежний від кількості виконаної торговельно-потрібної праці.

Остаєть ся лише той висновок, що зиск не повстає в торговлі.

Але тому що через продаж товару приріст вартости не збільшується ані на шельог, то не остаєть ся нічого більше, як висновок, що зиск міститься вже в дійсній вартости товару, отже що він вже повстає, нім товар прийде в торговлю.

Фактично ціна продажі є більша як ціна купна. Міркування навчили нас, що зиск є також, хоч ціна продажі й відповідає дійсній вартости товарів. Внаслідок того ціна закупна мусить бути менша як вартість.

Першим продавцем товару є його фабрикант. Його ціна закупна се продукційні кошта. Вони тому мусять бути менші як вартість.

Щоби доказати, що воно так є, мусимо їх порівняти.

До продукційних коштів якогось товару належать:

1. частинка вартости будівлі;
2. частинка вартости машин і знарядів;
3. сума коштів за опал, освітлення і тим подібне;
4. сума ціни сирого матеріялу і помічного матеріялу;
5. заплата роботи (зарібна плата).

Вартість складаєть ся з сих самих частий від 1 до 4, лише на місце зарібної плати стає нова робітником виконана робота.

Заплата роботи не є, як то звичайно кажуть, ціною роботи, лише є вона ціною робочої сили, якої вартість представляють средства удержання, котрі є потрібні для удержання робочої сили.

Наколи зарібна плата покриває вартість сих средств удержання, то вона відповідає й вартости робочої сили.

Але се не має нічого спільного з тою кількістю праці, яку виконує робоча сила.

Ся ново-виконана праця є в правильнім перебігу річій о много більша, як вартість робочої сили.

Так отже витворюєть ся надвишка ново-виконаної праці о зарібну плату, а внаслідок того надвишка вартости товару понад його продукційні кошта. ⁹⁾

Ся надвишка є жерелом зиску.

Так витворену надвишку розділюєть ся між фабрикантів, купців, рентників і т. д. Лише та частинка, яка остаєть ся фабрикантови і купцеві, називаєть ся зиском.

Всю надвишку називаємо надвартостію.

Витворюванне надвартости є внутрішню пружиною всеї сучасної господарки.

Надвартість витворюєть ся тому, що робітників займаєть ся продукційними средствами, які їм не належать.

Тому називаємо витворюванне надвартости „експльоатацією робітників“ (вираз, який науково означає факт а не закид).

Продукційні средства, яких уживаєть ся для заняття чужих робітників в цілі витворення надвартости, називають ся капіталом.

(Гроші можуть бути капіталом лише в перенесенім значінню, а іменно як заступник таких продукційних средств).

Праця, яка з'уживаєть ся на чужих продукційних средствах в цілі витворення надвартости, називаєть ся зарібною працею.

Капіталістичний спосіб продукції се є така продукція, в якій платні робітники продукують чужим капіталом, щоби витворити надвартість.

---

3. розділ:

Переворот способу продукції через капітал.

Безперестанним змаганням капіталу є побільшування витвору надвартости.

Йому стоять для розпорядимости три средства:

Перше, се **продовження денного часу праці**. Однак сей має досить вузкі границі, якими жаждоба капіталу за побільшенням надвартости ще далеко не заспокоєна. До того продовження денного часу праці ще й поменшує інтензивність праці.

Друге, се **знижування зарібної плати**. Також й се средство має границі а крім того доводить воно до постійної борби між капіталом і працею, якої вислід непевний.

Третє, се **ступенювання продуктивности праці**. Воно є найважнішим средством, бо ще й дотепер є безгранично успішним. Воно збиває ціну средств удержання робітника і через те знижує вартість робочої сили.

Капітал побільшив продуктивність праці перший раз (при кінці середного віку, коло року 1500) звичайною **кооперацією**, т. зн. звичайним згромадженням великого числа робітників на однім місці.

Потім **мануфактурою** (1500—1800), т. зн. через поділ праці між зібраних на однім місці робітників, так що жаден не робив більше цілого товару, лише кожний частину з него.

Вкінці (від 1800) **машиною** т. зн. таким апаратом, що перероблює сирі матеріали замість людськими руками механічним шляхом.

Вже перехід від поєдинчої кооперації до мануфактури приніс робітникови **односторонній розвиток**¹⁰⁾ і заникнення його особистої зручності. Окрім того поставлено його в плянову звязь з іншими частинними робітниками його варстату, через що пропала його особиста незалежність в праці.

Машина робить цілком скількість і якість продукту незалежними від особистої зручності робітника.

Шляхом сего розвою ставав **сталий капітал** (сирій матеріал і знаряди), який припадає на певний **змінний капітал** (зарібну плату), чим раз більший.

Чим більший сталий капітал у відношенні до змінного, тим більша є продуктивність праці, тим менша вартість продукту.¹¹⁾

Але капіталіст може уживати удлшених средств праці (машини) не лише остільки, оскільки їх продуктивність є більша, чим та людської робочої сили, але й остільки, оскільки вони капіталіста не дорозше коштують, чим виперта людська робоча сила.¹²⁾

---

4. розділ:

Робітник і машина.

В капіталістичній продукції треба все розрізнити сторону, котра творить продукт, і сторону, котра творить вартість (або сторону, котра творить вартість ужитку, і сторону, котра творить вимінну вартість).

Побільшення продуктів сприяє поступови культури; але змаганне до побільшення вимінної вартости (надвартости) перемінює для робітника благословенство в прокляття.

Капіталістичний ужиток машини, т. зн. її ужиток до побільшення надвартости, спричинив соціяльну нужду. Він викликав:

працю жінок й дітей і тим самим зруйнованне пролетарської родини;

безмірне продовжуванне денного часу праці;

інтензивність праці, яка виходить поза всякі границі;

порожнечу для життя робітника, тому що машина забирає всякий зміст і всякий інтерес для роботи;

знесенне всякої особистої свободи робітника;

полишенне без хліба великих робітничих мас, т. зн. масове безробіття як звичайна поява;

зниженне зарібної плати.

Однак робітники робили помилку, коли вони в перших десятиліттях епохи машини вважали саму машину за причину своїх терпінь і старали ся перешкодити її уживанню. Корінь лиха лежить не в машині, але в капіталістичнім уживанню машини, т. зн. в її уживанню до витворення зиску.

---

5. розділ:

Свѣта власність.

Аж постійно повторюване уживання суми для продукції надвартости робить суму капіталом.

Але тому що капіталісти дають плату робітникови аж по виконаню праці, є фальшивою загально поширена думка, що вони плату дають як „завдаток“. Навпаки вони є вже перед видачею зарібної плати в посіданню вартости і надвартости, яку за неї створили робітники.

В дійсности отже робітничу клясу оплачують частиною вже перед тим нею самою витворених продуктів.

Огляд капіталістичного процесу продукції показує дальше в його постійнім повторюванню, що суми, які капіталісти може первісно раз внесли в продукцію, скоро були ними зужиті в формі надвартости та щей більше понад то. Помимо того, капіталісти задержують власність їх первісного капіталу і ще до того претенсії на щорічний приріст надвартости.

В наслідок того існуючий капітал не є запрацьований або заощаджений капіталістами, лише він складаєть ся цілкомито з накопиченої надвартости.

Хто раз посідає капітал—все одно в який спосіб він його набув—має тим самим претесії на річний приріст надвартости.

В капіталістичній господарці отже можна нову власність набути лише тоді, накопи вже хтось посідає стару власність. Або иншими словами: Право на власність, яке раньше колись полягало на власній праці, основуєть ся тепер на **набутім** (vorhandenen) **вже майні**. Капіталіст може собі в сїм році присвоїти нові суми, тому що він в попередних роках вже також щось присвоїв собі.

---

6. розділ:

Багацтво і біднота.

Накопиченне (аккумуляція) капіталу поступає в той спосіб, що капіталістична кляса через рік присвоєну над-

вартість не проїдає всю, лише частину з неї збиває в капітал.

А що через те весь існуючий капітал з року на рік збільшається, мусить також з року на рік—вирочім при однакових обставинах—зростати й попит за робучими силами, а в наслідок того мусить підносити ся й зарібна плата.

Звідси вивела буржуазна наука своє твердження (Lehre) про мниму „гармонію інтересів“. Після цього повинні робітники й капіталісти мати спільний інтерес на постійнім зрості капіталу.

Однак се справджується лише „при вирочім однакових обставинах“. Та на жаль се є тільки виїмковий випадок, коли ті інші обставини остають однаковими.

Передовсім зростаюча зарібна плата—тому що вона поменшує надвартість — мусить трохи припинити (verlangsamten) накопиченне (аккумуляцію), а з сим й попит за робітниками.

Дальше степенує всяка аккумуляція продуктивність (видатність) праці. Се означає: що до вироблення більшої кількості продукційних средств (сирих матеріалів, машин і т. д.) не треба також однаково побільшеного числа робітників. Попит за робучими силами росте отже на всякий випадок новолійше як капітал. Сталій капітал (т. зн. сума потрібна для продукційних средств) росте скорше як змінний (т. зн. сума, яку видасть ся на зарібну плату).

Се не відносить ся тільки до ново-накопиченого капіталу, але сягає також і на старий, вже існуючий капітал. Також і сей мусить приноровити ся до нового складу, т. зн. його стала частина мусить побільшати ся, його змінна частина мусить поменшати ся.

Переведено у практику се означає: що капітал мусить віддалити **робітників**. І замість мнимо збільшеної потреби робучих сил маємо як фактичний результат аккумуляції **масове безробіття**. І іменно се не є хвилевою, лише тривалою прикметою капіталістичної господарки.

Масове безробіття є власне потрібне для капіталістичної господарки, бо вона мусить для своїх нечайно наступаючих потреб все розпоряжати ся достаточною „індустріальною резервою армією“.

Масове безробіття означає для всіх робітників тяжку біду; для одної частини робітничої класи означає воно тривале цілковите зубожіння і зілиднення.

Тому в капіталістичній господарці багатство і блиск одних є уможливлені лише убожеством, плачем та нуждою других.

ватної власности. Однак неограничене право на власність могли мати поки що комуністичні громади і лише яко такі могли вони вимінювати поміж собою продукти (товари).

Та сим дана тільки можливість до виміни, але кінечности для неї ще не бачимо. Щоби вона могла наступити, мусять для того витворити ся різні передумови. Немислима є виміна в той час, коли людська праця є досить непродуктивна і коли вона вистарчає лише для життя чоловіка. Треба отже, щоби продукція осягнула певну висоту видатности, щоби вона створила надвишку понад щоденні потреби чоловіка. Се є перша передумова.

Але сего не вистарчає ще. Між громадами, які стоять на однім ступени розвою і займають ся витворюванням однакових продуктів, не може наступити виміна товарів. Вона є можлива лише поміж такими громадами, які через природне положення своїх селищ випродуковують надвишку різних продуктів, або поміж кочуючими пастушими племенами і тими, які займають ся рільництвом. Се є друга передумова до виміни продуктів.

Отже існування певного суспільного багатства (яке повстас через накопичення надвишки продуктів) і існування певного поділу праці (т. зн. поділу праці між окремими гуртками або громадами) є основними умовами виміни товарів.

Але з накопиченням суспільного багатства є зроблений перший крок до розкладу комуністичної громади. Сим хочемо сказати, що передше варвар убивав свого ворога. Колиж він пізнійше побачив, що ворога краще не убивати а вжити його до витворювання надвишки продуктів, зробив він із ворога свого раба. Далі хочемо сказати, що право на виміну продуктів, яке передше належало в однаковій мірі до всіх членів комуністичної громади, перейшло з упадком права материнства на голову сімї—т. зн. батька. Присвоєння права розпоряджати ся продуктами сімї чи громади привело до присвоєння приватної власности.

Перший поділ праці привів отже до виміни продуктів (товарів) між різними комуністичними громадами, далі до поділу суспільности на дві класи: панів і рабів—і в кінці до переміни рухомої спільної власности у приватну власність.

Характеристичною чертою примітивної продукції товарів се є продукція для власної потреби. Навпаки цією нинішньої продукції є продукція для чужих потреб.

Розвій продукції поступає отже в той спосіб вперед, що вся продукція для власної потреби поволі перемінюють ся в продукцію для чужих потреб. З сею переміною наступає рівночасно переміна всіх продуктів праці у товари. Відповідно до сего поступає і розвій відносин людей—тобто відносин перше окремих громад а дальше й цілих кляс.

2) Формою виміни товарів первісної суспільности була виміна продукту за продукт. Пізнійше, коли виміна товарів створила тревалі потреби для чоловіка і стала правильною, досягнули деякі товари першенство перед другими. Се були такі товари, які мали вартість (цінність) для всякого чоловіка або які його приваблювали. Протягом часу різні товари виступали в такій ролі, на пр. худоба, раби, оружє а в кінці благородні металі. Такий товар, який мав першенство перед другим і який представляв для всякого чоловіка вартість, названо грошима. Як бачимо, в ролі гроший виступала: худоба, раби, оружє а в кінці благородні металі. Гроші є отже нічого иншого як товар.

3) Всякий продукт природи стає чи то безпосередно, чи аж по перетворенню людською працею корисним предметом. Предмет, який може задоволити будь яку людську потребу, чи то як споживче средство, чи то як яке инше средство продукції, стає предметом ужитку. Наприклад, ниякови приносить чарка горівки такий самий хосен, як монахині її молитвенник або голодному робітникови добрий обід. Все одно, чи то в виді небесної чи земної манни, коли тільки який предмет задовольє дійсно існуючу потребу є він для того, що відчуває таку потребу, з його становища безперечно хісною а тим самим предметом ужитку.

Отже здібність якогось предмету приносити хосен своїми певними матеріяльними прикметами надає йому марку предмету ужитку або вартости ужитку. Ми підкреслимо, що ті матеріяльні прикмети якогось предмету, які роблять той предмет корисним а тим самим для чоловіка вартісним, надають йому печатку вартости ужитку. Вартість ужитку якогось предмету полягає отже лише в його природних прикметах.

Але щоби в читача не виробило ся поняттє, що вартість ужитку се то саме що й вартість якогось предмету, мусимо сї два терміни пояснити на прикладі. Візьмемо два продукти праці пільного робітника: пшеницю і жито. Абстрагуймо (відкиньмо) від них їх окремі прикмети, т. зн. їх спеціфічні вартости ужитку, і не називаймо їх назвами окремого роду збіжжя, але тільки збіжжєм, то останеть ся тоді сим продуктам ще лише одна прикмета, а іменно прикмета продукту—се значить вложеної в продукт праці.

Або візьмемо два продукти праці по професії двох ріжних робітників: хлїб і ковбасу. Абстрагуймо від них їх окремі прикмети, т. зн. прикмети пекарської і м'ясарської праці, то останеть ся сим продуктам тоді ще лише одна прикмета, а іменно: прикмета вложеної в продукт праці. Однак се вже не буде пекарська або м'ясарська праця, лише безріжничково загально-людська праця. Отже як втілення сеї праці, як вложені в продукт видатки загально-людської робочої сили є продукт (товар) вартостию.

Але на зверх сеї вартости ми не можемо бачити. Вона виступає аж при виміні—і то як вимінна вартість.

Ми вже повисше сказали, що під певними передумовами і у певних суспільних відносинах може якийсь предмет стати вимінним предметом, отже товаром або вимінною вартостию. Тепер же скажемо, що се вимінна вартість є нічого иншого як та безріжничково-загально-людська праця, яка містить ся в якимсь товарі і якою міряеть ся величина вартости того товару. Для того стоять вартости двох товарів в такім відношенню, як скількості в них вложеної праці, якої вимагає їх витвореннє.

Товар як цілість містить отже в собі працю подвійного характеру: 1) працю, яка творить вартість ужитку і працю, яка творить вартість (або: вимінну вартість) Пр. стіл як видаток столярської праці є вартостию ужитку (або: предметом ужитку) а як видаток праці загалом є він вимінною вартостию (або: товаром).

4) Ми бачимо, що вартість ужитку є природною прикметою якогось предмету як товару—навпаки вимінна вартість є щось такого, що прийшло зі зовні і чого ми не бачимо. Як зовнішно є проминаюча вимінна вартість якогось предмету, показує нам та обставина, що якийсь предмет

був вимінною вартостию а вже більше ним не є, хоч його природні прикмети не змінили ся. Штучні зуби прімадонни*) є для неї як і в естетичнім зглядї так і в гігієнічнім вартостию ужитку, але не вимінною вартостию, бо навіть її найбільш грошевитий протезе вийшов би зле на тім, колиб він, витягаючи гаманець, запитував за вимінною вартостию її зубий.

5) Гляди замітку 3.

6) Гляди замітку 3.

7) Противартість якогось товару є, так сказатиб його ціна. Однак чи цілковити правдиве таке твердження, зможемо сказати, коли ближше приглянемо ся, як повстає ціна. Марке каже, що ціну якогось товару визначає конкуренція між покупцями і продавцями та відношенне попиту до довозу і подачі до потреб (Begehr). Конкуренція, яка визначає ціну товару, є трояка.

Той самий товар продають різні продавці. Хто з них продає товар однакової якості найдешевше, той є певний, що він завоює собі ринок і запевнить собі найбільший збут. Між продавцями повстає отже спір за збут своїх товарів. Кождий з них хоче продавати, по можности багато продавати, а що більше продавати тільки самому, за виключеннем прочих продавців. Для того продає оден продавець дешевше від другого. Повстає отже конкуренція між продавцями, яка знижує ціну продаваних товарів.

Але повстає також конкуренція й між покупцями, яка ціну продаваних товарів повисшує.

Вкінці повстає конкуренція між покупцями і продавцями; одні хотять по можности дешево купувати, другі хотять по можности дорого продавати. Результат конкуренції між покупцями і продавцями буде залежати від того, яке є відношенне двох конкуруючих сторін т. зн. чи конкуренція є сильніша в армії покупців чи в армії продавців. Індустрія зводить на ринок дві великі армії, які ведуть війну не тільки одна з одною, але й поміж собою—в своїх власних рядах. Армія, якої війська зводять найменше бою поміж собою, мусить побідити.

---

*) Перша співачка у театрі.

Як бачимо, конкуренція впливає на ціну в тій мірі оскільки довіз якогось товару є більший або менший як попит за товаром.

Але що є мірилом для осягнення противартости товару?

Звернім ся до першого стрічного буржуя з сим питанням, то він відповість, що для него мірилом зиску служать продукційні кошта. Отже висоту продукційних коштів, які видав капіталіст на витворенне товару, назвемо противартостію товару. (Гляди ще замітку 8).

8) Праця є остільки вартостію оскільки вона є суспільно-потрібною працею. Се означає, що суспільна потреба на деякі продукти є в певнім часі ограничена, отже певна; вона жадає для свого задоволення певної скількості якогось роду товарів. Але візьмим, що якогось продукту випродуковано більше, як треба. Його не може проковтнути „жолудок ринку“. Отже та надвишка продукту стає зайвою і безкорисною. Тому й праця з'ужита на витворенне даного роду товару являєть ся безкорисною—а тим самим безвартісною.

З сього слідує, що в товарах мусить містити ся не тільки праця яко така, але й „суспільно-потрібна“ праця, бо вона лише може створити противартість товару.

9) Коли капіталіст купить робочу силу (робітника), заводить він його до свого варстату або фабрики, де вже знаходять ся всі потрібні для роботи предмети, сирі матеріяли, помічні матеріяли (вугле, краска і т. д.), знаряди і машини. Тут починає робітник працювати. Скажім, що він працює 12 годин. За ті 12 годин він випрацював 12 товарів. Їх продає капіталіст по $2\frac{1}{2}$ марки. Отже за 12 товарів дістане він 30 марок. Скажім, що сирі матеріяли, помічні матеріяли і т. д. коштували його 24 м., то йому остає ще 6 м. З сих платить він робітникові 3 м.—а 3 м. ховає собі. Сі три марки є зиском капіталіста.

З сього слідує, що капіталіст платить робітникові лише за пів робочого дня, якому відповідають 3 марки. Робітник працює отже 6 годин для себе а 6 годин для капіталіста. Сих власне 6 годин праці, підчас яких капіталіст заставляє робітника працювати для себе, створюють надвишку вартости товару.

¹⁰⁾ Односторонній розвиток робітника спричинив капітал у перше через заведення мануфактури—заставляючи робітника виконувати лише частину якогось продукту—а вдруге (в найновішій часі) через заведення „тайлорської системи“—заставляючи робітника виконувати тільки один або два вивчених рухів.

¹¹⁾ Ми бачили з 7. замітки, що між продавцями (капіталістами) повстає конкуренція. Один капіталіст може від другого завоювати ринок лише в той спосіб, що він буде дешевше продавати. Не руйнуючи себе, мусить капіталіст дешевше продукувати, т. зн. що він мусить продукційну силу праці по можності побільшити. Продукційну силу праці можна побільшити через заведення і постійне поправлювання машини.

Коли тільки капіталіст завів машину, може він в тім самім часі що його конкуренти продукувати наприклад не 1 м. полотна, але 2. Машина отже дає йому спромогу продукувати два рази скорше, як продукує його конкурент. Зиск на часі позволяє отже капіталістові дешевше продавати, як продають його конкуренти. Однак капіталіст не буде о половину дешевше продавати від свого конкурента, лише під ціною свого конкурента. Внаслідок сього його капітал скоро побільшить ся, що дасть знову капіталістові спромогу робити конкуренцію і на других ринках і завойовувати їх.

Але й другі капіталісти не сплять. Вони ввиду такого грізного ворога заведуть й собі такі самі або ще й лучші машини. Се заведення машини дає і їм спромогу так само дешево продавати, як продає їх конкурент.

Внаслідок того повстає нова конкуренція, яка вимагає знову, щоби капіталіст удешевлював машини і дешевше продукував, ніж продукують інші капіталісти.

Се є закон буржуазної продукції, який приказує капіталові напружувати все продукційні сили праці і який не дає капіталові ніколи спокою а постійно кличе: Все вперед! Все вперед!

Як же впливають сі обставини на зарібну плату?

Через заведення машини стає праця робітника о 5, 10 або 20 разів продуктивнійша, як була перед тим. Вона побільшує отже конкуренцію поміж робітниками о 5, 10 або 20 разів. Наслідком сеї конкуренції є те, що робітники про-

дають свій товар (робочу силу) дешевше. Але капіталіст зискає не тільки на сім. Через заведення машини і через поділ праці—стає праця простіша—і для того дешевша. Більше скомплікована (зложена) праця вимагає часу на її виучення, через що вона стає дорожа. Наколи отже праця більше поєдинча, то легше її вивчити або навіть і не треба вчити і тому вона дешевша.

Але поєдинчу працю може виконувати не конче зручний робітник, може її виконувати жінка і може її вкінці виконувати дитина. Конкуренція між голодним пролетаріатом отже поширюється.

Поширюється вона ще й тому, що машини завів не тільки наш капіталіст, але заводять їх і другі капіталісти. Отже й на фабриках других капіталістів такий самий об'яв.

І в других капіталістів має робітник спромогу при зниженій зарібній платі виконувати ту саму роботу, що перше робило 5, 10 або 20 робітників.

Що ж се значить? Се значить, що капіталіст відпускає робітників. І не тільки наш капіталіст відпускає робітників—а відпускають і всі інші.

Заключення з сего для наших виводів слідує: Чим більше зростає продуктивний капітал, тим більше поширюється поділ праці і уживання машини. А чим більше поширюється поділ праці і уживання машини—тим більше поширюється конкуренція поміж робітниками—і тим більше маліє зарібна плата.

¹²⁾ Се буде нам зрозуміле тоді, коли зважимо на те, що капіталіст калькує все, звідки то би потягнути більший зиск.

И 55.161 / 2 пр.

87
2 пр.